

Aleksandra Golubović – Maja Polić

PRILOG O ŽIVOTU I DJELU KRČANINA PIETRA MATTEA FERCHIA/MATIJE FRKIĆA (KRK, 1583. – PADOVA, 1669.)

Doc. dr. sc. Aleksandra Golubović
Filozofski fakultet u Rijeci, Odsjek za filozofiju
Maja Polić, prof., Zavod za povijesne
i društvene znanosti HAZU u Rijeci
UDK: 271.3[1+012]929 M. FRKIĆ (1583.-1669.)
Pregledni rad

Govor je o životu i djelu franjevca konventualca, znanstvenika Pietra Mattea Ferchia/Matije Frkića, i to u prigodi 340. obljetnice njegove smrti. Primaran interes ovoga Krčanina bila je filozofija, a bavio se – kao i većina onodobnih znanstvenika – i retorikom, poezijom, algebrom, matematikom, poviješću, kozmografijom, teologijom, pa čak i medicinom. U članku je dan i onomastički pristup njegovu prezimenu i imenu, osvrt na njegovo filozofsko promišljanje te bibliografija njegovih radova.

Ključne riječi: Pietro Matteo Ferchie/Matija Frkić, onomastika, filozofija, bibliografija, Krk, Padova.

1.

Primorski kraj iznjedrio je nekoliko znamenitih i u svjetskim razmjerima poznatih znanstvenika/filozofa, poput Franje Petrisa i Markantuna Dominisa. Jedan od njih svakako je i Pietro Matteo Ferchie/Matija Frkić iz grada Krka koji je, za razliku od spomenute dvojice, ostao nepoznat široj hrvatskoj čitalačkoj publici. Njegovo je djelo u znanstvenom i književnom svijetu izazivalo divljenje, stoga su mu mnogi suvremenici i nasljednici, napose franjevci, iskazivali poštovanje.

O njemu su – između ostalih – pisali krčki liječnik dr. Gianbattista Cubich (1875.),¹ zatim Josip (Jozo) Milošević (1906.),² Stjepan Marija Ivančić (1910.);³ natuknica mu se nalazi u leksikonu *Znameniti i zaslužni Hrvati 925-1925* (1925.).⁴ Njime se bavio i Mate Polonio (1934.),⁵ a u novije vrijeme ponajviše Mihaela Girardi-Karšulin (1993.,⁶ 1995.)⁷ i Ljerka Schiffler (1995.,⁸ 2004.)⁹. Tu su i prilozi Žarka Dadića (1994.)¹⁰ i Jadrana Zalokara (2006.).¹¹

Zahvaljujući nekolicini naših istraživača, o njegovu životu i djelu gotovo da i nema nepoznanica. No ono što izaziva kontroverze Ferchievo/Frkićevo je ime i prezime te nacionalna pripadnost.

2.

Pietro Matteo Ferchie rođen je na otoku Krku, u istoimenome gradu 23. siječnja 1583., a umro je u Padovi 8. rujna 1669. godine. Cubich u svome djelu navodi da je filozof rođen 1581. godine, što je na temelju podataka u matičnoj knjizi opovrgnuo Polonio.¹²

Opisujući pripadnike ove krčke obitelji, Polonio navodi kako su bili niska rasta i uz poljodjelstvo bavili su se i obrtom te pomorstvom; tako je Ferchiev otac – prema Poloniju, hrvatskoga imena

1 Gianbattista CUBICH, *Notizie naturali e storiche sull'isola di Veglia*, I, Trieste, 1874., str. 149-151.

2 Josip (Jozo) MILOŠEVIĆ, *Život i djela fra Mate Ferkića iz Krka, konventualnog franjevca (1853-1669)*, Rad JAZU, 1906., 164, str. 1-36.

3 Stjepan Marija IVANČIĆ, *Povijesne crte o samostanskom III redu s. o. Franje po Dalmaciji, Kvarneru i Istri i poraba glagolice u istoj redodržavi. Sa priložima*, Zadar, 1910., str. 229.

4 *Znameniti i zaslužni Hrvati 925-1925* (1925.), Zagreb, 1925., str. 78.

5 Mate POLONIO, *Krčka porodica Ferchie i teolog o. Mate Ferkić*, Bogoslovska smotra, 22, 1, Zagreb, 1934., str. 69-81.

6 Mihaela GIRARDI-KARŠULIN, *Hrvatski renesansni aristotelizam*, Zagreb, 1993., str. 21-51, 79-101, 151-169. Prikaz knjige napisala je dr. sc. Erna BANIĆ PAJNIĆ, u: *Filozofska istraživanja*, 66, 17, 3, Zagreb, 1997., str. 824-828.

7 ISTA, *Matija Frkić (Krk, 1583 - Padova, 1669)*, Filozofski glasnik, 4, 3 (15), Zagreb, 1995., str. 2.

8 Ljerka SCHIFFLER, *Matija Frkić, tumač i kritičar Tassa: "Osservazioni sopra il Goffredo del Signor Torquato Tasso"*, Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine, 21, 1/2 (41/42), Zagreb, 1995., str. 83-108.

9 ISTA, *Vetera et nova. Hrvatska filozofija u europskom obzoru*, Zagreb, 2004., str. 170, 171, 183-188, 194-222.

10 Žarko DADIĆ, *Hrvati i egzaktne znanosti u osvit novovjekovlja*, Zagreb, 1994. Prikaz ove knjige, u kojemu je spomenut i krčki filozof dala je dr. sc. Lj. Schiffler, u: *Filozofska istraživanja*, 55, 14, 4, Zagreb, 1994., str. 930-932.

11 Jadran ZALOKAR, *Fra Mate Frkić. Renesansni filozof s Krka*, Krčki kalendar, Rijeka, 2006., str. 143-147.

12 Gianbattista CUBICH, nav. dj., str. 149.

Ivan, bio pomorac.¹³ Njegova majka Franjica, koja je osim njega rodila i dvije kćeri – Paškvu (21. kolovoza 1586.) i Nikicu Mariju (4. travnja 1580.), preminula je kad mu je bilo 6 godina.¹⁴ Deset godina nakon majke preminuo mu je i otac, nakon čega Ferchie stupa u krčki samostan; franjevac konventualac postaje 1599. u Krku.¹⁵ Potom se uputio na Apeninski poluotok, u Bergamo, Padovu i Rim na studije filozofije i teologije.¹⁶ Doktorirao je u Zavodu sv. Bonaventure u Rimu 1611. godine, nakon čega je počeo održavati nastavu u franjevačkim kolegijima u Riminiju, Veneciji i Bologni.¹⁷ Putovao je ostatkom Europom, te je boravio u Francuskoj, Njemačkoj, Austriji i Češkoj; obavljao je i različite zadatke za potrebe svojega reda. Isticao se toliko da je bio i generalni asistent reda i provincijal.¹⁸

Kao profesor najdulje se zadržao na padovanskom sveučilištu – čak trideset pet godina, predajući metafiziku *in via Scoti*.¹⁹ Godine 1628. nalazimo ga kao gvardijana u Krku. No iste godine ispražnjena je katedra metafizike *in via Scoti* na padovanskom sveučilištu, te ju počinje voditi taj Krčanin; dvije godine kasnije imenovan je profesorom teologije.²⁰ O kvaliteti njegovih predavanja i popularnosti koju je imao piše J. Milošević: „*Sa svih strana hrlili su učenici, da ga slušaju. Mnogi strani učenjaci kad bi došli u Padovu, ne bi iz nje otišli, da prije ne čuju Ferkića. Udivljeni dubokim naukom i razlaganjem Ferkićevim svuda bi raznosili lijep glas o njegovoj učenosti. (...) on je vladao potpuno retorikom, poezijom, algebrom, matematikom, istorijom, kosmografijom, filozofijom, teologijom, pa čak i medicinom.*“ Dodaje: „*Nije čudo, da su se u Padovi odličnije osobe dičile njegovim prijateljstvom i rado k njemu dolazile, da čuju njegovo mišljenje o znanstvenim pitanjima. I mletačka vlada cijenila ga je u velike, pa bi se njemu obraćala za savjet, kad bi što zasijecalo u njegove nauke. U slučaju, kad bi nastala koja prepirka*

13 Mate POLONIO, nav. dj., str. 76.

14 ISTI, nav. dj., str. 78.

15 Josip MILOŠEVIĆ, nav. dj., str. 1.

16 Isto, str. 7, 8.

17 Isto, str. 8.

18 Isto, str. 4, 5.

19 Isto, str. 4.

20 Isto, str. 6.

*medju profesorima, njegovo bi mišljenje i riječ njegova odlučili.*²¹ S obzirom na to, na padovanskome je sveučilištu imao iznimno visoka primanja, kako ne bi prihvatio druge ponude.²²

Susrevši se za boravka u Padovi s nedostatkom njemu potrebne literature, napose teološkog sadržaja, odlučio je 1636. god. osnovati knjižnicu za profesore teologije; knjižnici je darovao gotovo sve knjige koje je posjedovao.²³ Godine 1638. postaje gvardijan u rodnom Krku, a 1666. provincijal reda.²⁴ Obnovio je tamošnji samostan, uklopivši u njega sjeverni dio gradskih zidina. Cubich navodi kako je filozofova slika bila ponad vrata sakristije crkve samostana sv. Franje sve do dolaska Napoleonove vojske, u počecima XIX. stoljeća, koja ju je maknula.

Imenom ovoga krčkoga filozofa J. Milošević u gradu Cresu, na o. Cresu, nazvao je godine 1913. oformljeni zbor, i to za redovnički podmladak; tako ovaj nosi naslov Zbor duhovne mladeži Ferkić.

Krčaninovo značenje najbolje oslikava Polonio: „*U Ferkiću imamo još jedan dokaz, da naši pređi nijesu samo znali mišicama štititi zapadnu kršč. kulturu, nego da su je umom pomogli i izradivati. To nam služi na čast i diže ugled pred svijetom.*“²⁵ O njemu će reći Milošević: „*Možda se Ferkiću može nešto prigovoriti, da je više puta u polemici prekoračio granice umjerenosti pokazujući u tom oštru, a katkad i zagrižljivu čud. Bio je nepopustljiv u obrani svojih načela, koja uvijek nisu bila najbolja (...). Ali opet ne smijemo biti prestrogi sa Ferkićem, jer se mnogo toga mora pripisati duhu vremena, u kojemu je živio, i vladanju osoba, s kojima je polemizirao.*“²⁶

3.

Kao što smo prethodno istakli, prezime krčkoga filozofa izaziva nedoumice, čak i u krugu filozofa koji istražuju njegov život i djelo. Stoga u raznim leksikografskim i enciklopedijskim izdanjima

21 Isto, str. 11.

22 Isto.

23 Isto.

24 Isto.

25 Mate POLONIO, nav. dj., str. 70.

26 Josip MILOŠEVIĆ, nav. dj., str. 7.

nailazimo na brojne, mahom pohrvaćene oblike Ferchieva prezimena.

Pohrvaćivanje u nas počinje u XIX. stoljeću, u doba hrvatskog narodnog preporoda i reakcije na talijanski iredentizam.²⁷ A nastavilo se i u XX. stoljeću, u politički vrlo burnom razdoblju kada je ono bilo reakcija na talijansko-fašističku silovitu denacionalizaciju Istre, tadašnje Rijeke, dijela kvarnerskih i dalmatinskih otoka koje je Rim dobio 1920. i 1924. godine.²⁸ Tada, međutim, jačaju hrvatski nacionalni i antifašistički osjećaji. No pohrvaćene izvedenice – Frkić, Frće, Ferkić, Ferčić, Frčić itd. – zadržale su se do današnjih dana kod većine hrvatskih istraživača, što je, prema našem stručnjaku za pomoćne povijesne znanosti, onomaziologiju i onomastiku, akademiku Petru Strčiću sasvim pogrešno.²⁹

U Enciklopediji Jugoslavije iz 1958.³⁰ Ferchia možemo naći pod prezimenom Frće, a kao još jedan mogući oblik navodi se Ferkić, uz dodatak latinskog oblika Matthaeus Ferchius Veglensis. Isti oblik javlja se i u novijem izdanju Enciklopedije Jugoslavije iz 1986. godine.³¹ U hrvatskom izdanju enciklopedije iz 2002. god.³² nailazimo na oblik Frkić, uz dodatak također pohrvaćenih oblika Frće, Ferkić te latinskog oblika Matthaeus Ferchius Veglensis. Na isti ćemo oblik naići i u Hrvatskom biografskom leksikonu iz 1998. godine.³³ Opći religijski leksikon³⁴ donosi oblik Frčić uz dodatak Frće, Ferkić te spomenuti latinski oblik. Filozofkinja Ljerka Schiffler u ranije spomenutim radovima navodi oblik Frkić, a spominje i niz drugih

27 Angelo VIVANTE, *Iredentismo adriatico. Contributo alla discussione sui rapporti Austro-Italiani*, Trst, 1984., str. 71 i dalje; ISTI, *Jadranski iredentizam*, Zagreb, 2002.; Petar STRČIĆ, *Angelo Vivante o talijanske iredentizmu. Dr. Angelo Vivante, pravnik iz Trsta (11.VIII.1869.-24.IV.1915.), talijanski publicist, novinar, urednik i političar*, Sveti Vid. Zbornik, 7, Rijeka, 2002., str. 41-70.

28 *Rapallski ugovor. 12. novembra 1920. Zbirka dokumenata*, Zagreb, 1950.; Antun GIRON, *Diplomatske igre oko Rijeke i Rimski pakt iz 1924. godine*, Izvješće Prve riječke hrvatske gimnazije, Rijeka, 1993./1994., str. 14-18.

29 Akademik Petar STRČIĆ tome je pitanju posvetio više svojih radova, primjerice, u članku *Nome e cognome di Francesco Patricius*, (1-2), La Battana, XXXVI, 133, Rijeka, 1999., str. 89-104; isto, XXXVII, 136, str. 101-110; ISTI, *O imenu i prezimenu Franje Petrisa. Zbornik «Frano Petrić, Francesco Patricius, 1597-1997.»*, Zagreb, 1999., str. 100-132.

30 Enciklopedija Jugoslavije, 3, Zagreb, 1958., str. 393.

31 Enciklopedija Jugoslavije, 3, Zagreb, 1986., str. 266-267.

32 Hrvatska enciklopedija, 4, Zagreb, 2002., str. 59-60.

33 Hrvatski biografski leksikon, 4, Zagreb, 1998., str. 366.

34 Opći religijski leksikon, Zagreb, 2002., str. 276.

hrvatskih izvedenica, poput Ferčić, Ferkić, Frće, Frčić te talijanski oblik Ferchi.

J. Miloševiću čini se „opravdanim zvati ga *Ferkićem*“, navodeći razloge: „*Propitao sam se u Krku, dali ima tamo koje prezime, koje odgovara ovome. Trud moj i prijateljâ nije imao povoljnog uspjeha. Ne samo u gradu Krku, dapače ni na cijelom otoku nema prezimena, koje bi se ikako sudaralo s ovim. Još je čudnije, da u maticama grada Krka nema o toj obitelji nikakvog spomena, premda znamo, da je naš fra Mato tamo rođen i kršten.- Ja mislim, da se je koja obitelj tamo doselila i stanovala u gradu Krku i da je iščezla bez potomaka. Pa zbilja u primorju hrvatskome, pak i u križevačkom kotaru ima i danas Ferkića, i vjerojatno je, da se je odonud preselila koja obitelj, s tim više, što znamo, da je otac našega fra Mate posjedovao nešto zemlje, od koje je živio, a fra Mate je bio sin jedinac, i tako iščeznu s njim obitelj Ferkićeva u Krku. Kad je postao književnikom, on je skrivao svoje ime, kako su to običavali humaniste onoga vremena.*“³⁵

Prema Poloniju, Krčanin je bio „naše krvi i jezika, na sveučilište u Padovu bio je pozvan iz našeg Krka, gdje je kao guardijan ispovijedao i poropovijedao našem narodu na njegovu jeziku, Krčaninom je bio po rodu, rođenju i redovničkom posinovljenju, pa se kao takav (*Veglensis*) najradije i potpisivao.“³⁶ Dodaje, nadalje, da se Ferkić – kako u cijelome tekstu navodi njegovo prezime – katkada potpisivao Ferchius, katkada Veglensis, a katkada Ferchius Veglensis, te da je „*pod tim imenom poznat u učenjačkom svijetu. Talijani ga u duhu svoga jezika zovu Ferchio, a Hrvati – ne znaju kako bi ga zvali.*“³⁷ Polonio se upustio u istraživanje matičnih knjiga, te je otkrio kako je Krčanin rođen 23. siječnja 1583. godine, i to pod imenom Pietro Matt(e)o Ferchie.³⁸ Dodaje kako je, dakle, na krštenju dobio imena Petar i Matej, te se prvoga imena kasnije odrekao.³⁹

35 Josip MILOŠEVIĆ, nav. dj., str. 13.

36 Mate POLONIO, nav. dj., str. 69.

37 Isto, str. 70, 71.

38 Polonio pojašnjava običaj koji je vladao i na Krku, prema kojemu se novorođenče krsti netom po rođenju – ako je rođeno u jutarnjim satima, onda je kršteno u popodnevnim, a ako je rođeno poslijepodne ili navečer, krsti se idući dan. Na ovaj način pojašnjava Krčaninov dan rođenja – 23., a ne 24. siječnja, kako navodi Milošević. Isto, str. 71.

39 Isto.

Milošević pojašnjava da je ime Petar napustio ušavši u red franjevac konventualaca.⁴⁰ Nadalje, kaže Polonio, prezime Ferchie, „*i to samo u tom obliku, dolazi u maticama župe Krk dosta često.*“⁴¹ Stoga smatra neistinitom maločas iznesenu tvrdnju J. Miloševića, kako je obitelj došla na Krk i s filozofom izumrla. Jer posljednje se Ferchie na otoku Krku, dodaje Polonio, navodi 1742. godine, dok u njegovo vrijeme na Krku više ne postoji to prezime.⁴²

Odgovarajući na pitanje jesu li Ferchie na Krku došljaci ili starosjedioci, Polonio kaže kao su pripadnici te obitelji zabilježeni u matičnim knjigama još u XVI. stoljeću, ondje su još i duže, te su se razgranali; na temelju toga Polonio zaključuje: „*U to doba dakle Ferchie su u Krku zavičajni, pripadnici, građani (cives, cittadini), i to već tako dugo, da se više ne zna, odakle su došli, i da su im Krčani međuto obrnuli ime na svoju.*“⁴³

Također, Polonio navodi kako se prezime Ferchie u krčkim arhivima pojavljuje u nekoliko oblika: Farchia, Farcich, Ferfnich, Ferchi, Ferchio, Ferrich, Farsia, dok u stoljeću nakon filozofova nailazimo na prezimena Fergolo, Ferecina, Fercachich, Ferghina, Ferchinich.⁴⁴ S obzirom na to da u Polonijevo vrijeme na Krku, zatim diljem hrvatskoga prostora, pa i u susjednoj Bosni, postoje Frgačići, Frkovići, Frkići, Fržići, Sfarčići, Farčići, Frkatovići, Ferki, Ferići, Fršići, autor zaključuje kako Krčaninovo prezime ima hrvatske korijene, kao i to da ono prvotno nije imalo taj oblik već „*su mu Krčani po svojem narječju izmjenili oblik i izgovor*“⁴⁵. Nadalje, na hrvatsko podrijetlo prezimena Ferchie upućuje nas i njihovo prijateljevanje s hrvatskim doseljenicima u grad Krk.⁴⁵ Vezano uz izgovor navedena prezimena, Polonio navodi znakove kratkoće na samoglasnicima e (Férchiè), zbog kojih se ono izgovara Frée, navodeći i više primjera karakterističnih krčkih prezimena, u kojima se završni slog **c h i e** izgovarao **ć e** (npr. Starchie, Dobrinchie, koji postaju Starcich, Starčić, Strčić, odnosno Dobrincich, Dobrinčić). Stoga, kaže, možemo

40 Josip MILOŠEVIĆ, nav. dj., str. 4.

41 Mate POLONIO, nav. dj., str. 72.

42 Isto.

43 Isto, str. 73.

44 Isto, str. 74.

45 Isto, str. 75.

zaključiti „da staro krčko **chie** odgovara hrvatskom **čić**, pa je dosljedno ime **Ferchie** moralo prvotno izgledati i glasiti **Frčić**, iz čega proizlazi da je filozofovo prezime prije dolaska njegove obitelji na tada romanski Krk glasilo **Frčić**.“⁴⁶

U navedenim izdanjima kao oblik filozofova imena navodi se Matija, Mate⁴⁷ ili Mato,⁴⁸ stoga možemo zaključiti kako ono, iako pohrvaćeno, nije predmetom spora među hrvatskim istraživačima.

Potrebne podatke pokušali smo pronaći u *Filozofskom rječniku* iz 2002.,⁴⁹ *Leksikonu filozofa* iz 1982.,⁵⁰ *Hrvatskom općem leksikonu* iz 1996.⁵¹ te dvama izdanjima *Hrestomatije*,⁵² no natuknice o krčkom filozofu ondje nisu zabilježene.

Ferchia se eksplicite kao hrvatskog filozofa navodi tek u Općem religijskom leksikonu te u Hrvatskoj enciklopediji, iako ga naši znanstvenici smatraju Hrvatom. Petar Strčić smatra kako je filozofa ispravno nazivati Pietro Matteo Ferchie, označavajući ga kao Talijana, tim više što Ferchie «*niti jednim svojim činom nije pokazivao da je Hrvat*».⁵³

Ako poslušamo glas stručnjaka, prihvatimo Ferchia kao Talijana i počnemo ga nazivati onako kako se i sam nazivao, nećemo umanjiti vrijednost njegova doprinosa filozofskoj historiografiji uopće.

4.

Znanstvenu karijeru ovoga Krčanina obilježile su dvije profesure. Naime, bio je profesor metafizike, a poslije i teologije na padovanskome sveučilištu.⁵⁴ Tema koju možemo izdvojiti kao poveznicu metafizike i teologije i koja je, kako u kontekstu njegova doba tako

46 Isto, str. 76.

47 Josip MILOŠEVIĆ, nav. dj.

48 Mate POLONIO, nav. dj.

49 ***, *Filozofski rječnik*, 2. izd., Zagreb, 1984.

50 Danko GRLIĆ, *Leksikon filozofa*, 2. izd., Zagreb, 1982.

51 Hrvatski opći leksikon, Zagreb, 1996.

52 Vladimir Filipović u *Filozofskoj hrestomatiji* obrađuje hrvatske renesansne mislioce u sklopu svjetske filozofske misli, no ne spominje našega Krčanina. Vidi: Vladimir FILIPOVIĆ, *Filozofija renesanse*, sv. III, 3. izd., Zagreb, 1982.

53 Snježana Marija MARČEC – Marta JAŠO – Petar STRČIĆ, *Bratovštinska knjiga Sv. Antuna Padovanskoga iz Krasa*, Kras – Krk, 2004., str. 34-36.

54 Vidi: Lj. Schiffler, *Vetera et nova*, nav. dj., str. 183. Autorica Frkića predstavlja kao krčkog filozofa i teologa, predstavnika zlatnog doba skotizma te značajnog mislioca povijesti aristotelizma.

i nama danas uvijek aktualna i zanimljiva – jest Bog i dokazivanje njegova postojanja.

Tematiku vezanu uz Boga može se proučavati i analizirati s filozofskog i teološkog aspekta. U povijesti, mnogi su filozofi i teolozi na različite načine pokušavali dokazati Božje postojanje, a razlike u pristupu često su izazivale žustre rasprave, posebice s obzirom na to tretiraju li se pitanja o Bogu isključivo s filozofskoga ili teološkog aspekta. U skladu s time, neki su tako smatrali da je Boga moguće dokazati bilo putem filozofije bilo teologije. No polazišta filozofije i teologije, međutim, nisu ista, a to osobito dolazi do izražaja s obzirom na interpretiranje i tumačenje Božje opstojnosti. Temelj teološkog promišljanja o Bogu čini tvrdnja kako Bog postoji (a ona proizlazi prvenstveno iz vjere) te na njoj teologija nadograđuje sva svoja promišljanja, dok filozofija upravo tu tvrdnju dovodi u pitanje.⁵⁵ Filozofija želi upozoriti na činjenicu kako je najprije potrebno dokazati Božju opstojnost da bismo dalje eventualno mogli nešto tvrditi o egzistenciji Boga. Metafizika je filozofska disciplina koja istražuje onaj dio stvarnosti koji se nalazi „iznad“ ili „iza“ fizičke, odnosno materijalne dimenzije, tj. pita se o temelju i uzroku cjelokupne stvarnosti. Taj temelj teologija prepoznaje u Bogu.⁵⁶ Krčanin se također pitao o mogućnostima filozofije (tj. metafizike) da dokaže Boga. U drugome trenutku interesiralo ga je može li filozofija, čak i pod pretpostavkom da dokaže Boga, išta konkretno reći o Bogu objave. Njegova su promišljanja vezana uz specifičnu interpretaciju aristotelizma koja se pojavila u XVII. st. i, sukladno tome, najviše se bavio preispitivanjem i utvrđivanjem povezanosti Aristotela i kršćanskog nauka.⁵⁷ Do tada dominirala je ona interpretacija Aristotela koju je dao sv. Toma Akvinski, no Ferchie nije siguran da se upravo

55 Važno je pojasniti da kršćani prihvaćaju tvrdnju – Bog postoji – prvenstveno na temelju Božje objave kao i osobne vjere.

56 Vidi: Ivan MACAN, *Filozofija spoznaje*, Zagreb, 1997., str. 183: „Središnji je problem metafizike pitanje supstancije. Postoji međutim više vrsta supstancija. Kojom se bavi metafizika? Aristotel smatra da mora postojati barem jedna supstancija koja je nepromjenljiva i kao takva izvor svake promjene. Inače bismo pali u proces bez kraja. Zato se prva filozofija mora u punom smislu baviti tom prvom i nepromjenljivom supstancijom koja ima božanska svojstva, pa se stoga filozofija može zvati teologijom.“

57 Pod aristotelizmom u skolastici podrazumijeva se u prvom redu interpretacija sv. Tome Akvinskog. Toma je došao u dodir s Aristotelom preko njegovih arapskih komentatora, posebice Avicene i Averoesa. Više o tome vidi u: Ivan MACAN, nav. dj., str. 189-196.

ona najbolje uklapa u kršćansku sliku svijeta. U tom smislu, njegova su promišljanja nova i vrlo odvažna, budući da odstupaju od tada dominantnih stajališta. O tome može li filozofija dokazati Boga i koliko su stajališta Tome Akvinskog prihvatljiva i danas se, kao što je poznato, vodi rasprava.

5.

Metafizika u susret teologiji!

U metafizici se može postaviti pitanje o Bogu u onome dijelu u kojemu se propituje, primjerice, prvi, odnosno posljednji temelj ili uzrok cjelokupne stvarnosti. Način na koji se pristupa Bogu te dokazivanju njegove opstojnosti može se temeljiti na fizičkim ili kozmološkim osobinama svijeta.⁵⁸ Tada govorimo o kozmološkom dokazu ili dokazima Boga, koje je prvi sustavno izložio Toma Akvinski.⁵⁹ U svome dokazivanju Toma se oslanjao na Aristotela, smatrajući kako je upravo on pogodan za izražavanje sadržaja kršćanske religije. Kozmološki dokaz ili dokazi, kako ih danas nazivamo, odnose se prvenstveno na prva tri Tomina „puta“, u kojima se pokušava objasniti fenomen gibanja, uzročnosti i postojanja nužnoga bića. Zajedno ukazuju na mogućnost postojanja stvoritelja svijeta. Osnovu čini ideja da svijet kakav poznajemo ne bismo mogli objasniti ako ne pretpostavimo postojanje nužnoga bića koji ga je uzrokovao i koji ga vodi. No kada se na ovaj način pristupa tumačenju Božje opstojnosti, ostaje pitanje vodi li određeni tip dokaza za Boga ujedno i zaključku kako je riječ upravo o kršćanskom Bogu. Kršćani vjeruju u Boga objave, ali upitno je poklapa li se on s Bogom filozofa. Nadalje, kršćani Bogu pripisuju određene attribute. Atributi ili svojstva koji bi Bogu kao savršenom biću trebali pripadati jesu: stvoritelj, nepromjenjiv, vječan, svemoguć, sveznajuć itd. Pitanje je na koji način kozmološki dokaz ili dokazi upućuju na spomenuta Božja svojstva.

U XVII. stoljeću, općenito govoreći, prevladava utjecaj renesanse i humanizma koji sa sobom nosi novu viziju svijeta i čovjeka.

58 Moguće je naići na više inačica kozmološkog dokaza. Mi se u ovom radu oslanjamo prvenstveno na putove sv. Tome Akvinskog. O drugim inačicama kozmološkog dokaza vidi u: Mel THOMPSON, *Filozofija religije*, Zagreb, 2003., str. 122-138.

59 U radu neće biti govora o drugim vrstama dokaza za Boga poput ontološkog, moralnog, teleološkog i dr., budući da nisu relevantni za našu raspravu o Krćaninu.

Dolazi do razvoja prirodnih znanosti, provode se prirodnoznanstvena istraživanja, utemeljuju se nove znanstvene metode, dolazi do mnogih novih otkrića i sl. No kod nekih autora nailazimo i na specifičan način promišljanja određene tematike, a to znači i na mogući odmak od renesansnoga duha. Ferchie je očiti primjer jednoga takvog autora, zastupnika postrenesansnoga aristotelizma, tj. onoga koji ponajprije predstavlja kritiku i reakciju na renesansu i humanizam. Tu se, ponajprije, misli na kritiku sinkretizma koji je zavladao u gotovo svim područjima. Ferchie reagira na njegovu pojavu i širenje zahtijevajući da se autori – odnosno filozofi – bave tzv. čistom filozofijom, oslobođenom od miješanih teorija koje su najčešće gotovo potpuno neusklađene.⁶⁰ Pitamo se je li Ferchie imao na umu neko novo rješanje?

Poznata je činjenica da se vrlo brzo nakon utemeljenja kršćanske religije tražio najprimjereniji način za izlaganje i interpretiranje kršćanskih istina i ostalih religijskih sadržaja. Mnogi su mislili da će se to najbolje ostvariti upravo posredstvom filozofije. U počecima, smatralo se da je Platonova filozofija za to najpogodnija (kao npr. kod sv. Augustina), no kasnije će ipak prevladati Aristotelova interpretacija. Kod Tome Akvinskog najjasnije se uočava na koji se način određena filozofija, i to ona Aristotelova, može upotrijebiti za izlaganje sadržaja kršćanske religije.⁶¹ Ako se pitamo zašto je Toma odabrao upravo Aristotela te na koji je način baš on pogodan za izlaganje temeljnih sadržaja kršćanske religije, odgovor bi mogao biti sljedeći: zato što u njegovoj filozofiji postoji jasna razlika između prirodnoga i natprirodnog, a što je još važnije, zbog isticanja specifičnosti odnosa razuma i vjere. Jedna od najboljih poznavateljica Krčaninova života i djela – filozofkinja Mihaela Girardi Karšulin – ističe kako je i on toga bio svjestan.⁶² U prvoj filozofiji ili metafizici Aristotel se bavio temom vječnoga i nepromjenjivog bića koje predstavlja uzrok i temelj cjelokupne stvarnosti ili svijeta u cjelini.

60 Sinkretizam – ovdje označava teorije nastale miješanjem različitih filozofskih, prirodnoznanstvenih i teoloških disciplina i pravaca koje je jednostavno neopravdano na takav način tretirati.

61 Neki autori, primjerice Ivan Devčić, smatraju da je Toma Akvinski u svojih „pet puteva“ zapravo ponudio „razumske puteve do Boga“. Vidi: Ivan DEVČIĆ, *Pred Bogom blizim i dalekim*, Zagreb, 1998., str. 23-24.

62 Usp. Mihaela GIRARDI KARŠULIN, *Matija Frkić*, nav. dj., str. 4.

Aristotel u svom bavljenju područjem metafizike detaljno analizira fenomen kretanja kako bi kasnije, pomoću istoga, došao do dokaza za opstojnost Prvoga nepokrenutog pokretača. Put dokazivanja sastoji se u tome da se na temelju propadljivog bića svijeta dolazi do vječnog i nužnog bića koje se shvaća kao načelo, tj. još i više, kao eficientno načelo – koje stvara promjenjiva bića. Dakle, polazi se od poznatog da bi se zaključilo nepoznatim, odnosno došlo do Boga. Taj je način dokazivanja prihvatila kršćanska teologija kao dokaz za opstojnost Boga. Dokaz za prvo načelo ili prvi uzrok, primjećuje Girardi Karšulin, dokaz je toga da postoji čisti akt za koji se smatra kako je sve po njemu stvoreno i o njemu ovisi, dok on ovisi sam o sebi.⁶³ Može se prihvatiti da je to svojevrsan dokaz o opstojnosti nužnog bića, ali on nam i dalje ne govori ništa o objavljenim sadržajima kršćanske religije i u tom smislu nismo sigurni poklapa li se Aristotelov Prvi nepokrenuti pokretač s kršćanskim Bogom.⁶⁴ Aristotelova je filozofija, s jedne strane, pogodna za dokazivanje prvoga uzroka, no s druge strane Frkić se distancira od Aristotela (tj. Tomine interpretacije Aristotela) u trenutku kada dvoji o tome koliko se Aristotelov Prvi nepokrenuti pokretač poklapa s Bogom koji se objavio ljudima (ili s Bogom o kojemu govore kršćanske dogme).

6.

Sada ćemo se osvrnuti na suvremene kritike kozmološkoga dokaza, posebice na kritiku drugoga Tomina puta. Riječ je o tzv. argumentu prvoga uzroka, tj. kozmološkome argumentu koji se oslanja na samu empirijsku činjenicu postojanja svemira. U dokazu se tako tvrdi kako je apsolutno sve prouzrokovano nečim što prethodi i kako ništa nije započelo postojati bez uzroka, odnosno nitko nije uzrok samome sebi niti može stvoriti samoga sebe. Kako ne bismo išli u beskonačan regres, zaustavljamo se na prvome uzroku – Bogu. Kritike koje se mogu uputiti kako argumentu prvog uzroka tako i dokazu o Prvome nepokrenutom pokretaču mogu biti sljedeće.

U dokazu o prvom uzroku tvrdi se da je svaka pojedinačna stvar prouzročena nečim drugim, te da praktički to načelo vrijedi

63 Usp. isto, str. 5.

64 Usp. isto, str. 5.

ili bi trebalo vrijediti uvijek i svugdje. Dakle, čini se apsolutno nemogućim da neka stvar bude proizvedena, odnosno da postoji bez uzroka. Ako je tako, postavlja se pitanje zašto se onda sve zaustavlja baš na Bogu. Od koga je on prouzročen? Ili, tko je uzrok Bogu? Naravno, moguć je odgovor – sve osim Boga ima uzrok, no i dalje ostaje otvoreno pitanje na koji način Bog proizvodi, odnosno čime proizvodi učinke u svijetu. Ferchie je pokušao odgovoriti i na to pitanje, ali nije u potpunosti uspio, kako tumači Girardi Karšulin.⁶⁵

Drugi prigovor odnosi se na krajnji domet niza uzroka i učinaka. Naime, ako niz uzroka i učinaka ima svoj kraj, zašto se zaustavlja baš na Bogu, a ne npr. pojavom samoga svemira? Neki će autori tvrditi da je ovakav način dokazivanja Boga vrlo upitan. To će pokušati potkrijepiti pozivajući se na činjenicu koja kaže da ako je uopće moguće imati neki beskonačni niz, onda bi se učinci i uzroci mogli protezati unatrag u beskonačnost, ili čak unaprijed u budućnost, jer uvijek je moguće nadodati još jedan. U tome slučaju, Božje je postojanje suvišno u smislu da imamo na raspolaganju i alternativno rješenje.

Sljedeći prigovor vezan je za ograničenja koja se tiču zaključaka kozmoloških dokaza. Čak i ako prihvatimo da prva tri Tomina puta ukazuju na postojanje bića koje je sve stvorilo i svime upravlja – to i dalje ne dokazuje da je riječ o Bogu kakvim ga opisuju teisti – pod time mislimo na kršćane koji vjeruju u Boga stvoritelja, koji bi trebao biti vječan, nepromjenjiv, svemoguć i dr.⁶⁶ S obzirom na današnju raspravu o uspješnosti dokazivanja Boga putem kozmološkog dokaza možemo zaključiti kako je Ferchiev oprez kada je riječ o „spajanju“ aristotelizma, odnosno filozofije i temeljnih istina kršćanske religije, bio i te kako utemeljen.

7.

Ferchievo promišljanje problematike odnosa vjere i razuma

Mogli bismo reći da je Ferchie svoja promišljanja o Bogu izložio u dvije i danas vrlo aktualne teme. U povijesti mnogi su ih filo-

65 Usp. isto, str. 10.

66 O suvremenim promišljanjima kozmološkog dokaza vidi: Brian DAVIES, *Uvod u filozofiju religije*, Zagreb, 1998., str. 65-83.

zofi i teolozi također pokušavali rasvijetliti.⁶⁷ Jedna je tema vezana uz pokušaj utvrđivanja Božje opstojnosti posredstvom metafizike, tj. postrenesansnog aristotelizma, a druga putem promišljanja odnosa vjere i razuma. One su usko povezane, posebice u situaciji kada se Boga pokušava dokazati racionalnim putem, što je pokušao učiniti Toma Akvinski.⁶⁸ Ferchie nije siguran da je Tomin način najprimjereniji, pa tematiku odnosa vjere i razuma pokušava sagledati na nov način. Odnos vjere i razuma razmatrao je u okviru renesansne teorije o postojanju dvije istine. Padovanski aristotelizam razlikuje istinu razuma i istinu vjere. Razum, čini se, nije sposoban dokazati sadržaje objave. Girardi Karšulin pojašnjava zašto je tako razmišljao: „*Razum nije protivan vjeri, što više, on dovodi do praga vjere, ali objavljeni sadržaji su takvi da nadilaze mogućnost razumskog dokaza.*“⁶⁹

Najpoznatije Ferchievo djelo, a za naš rad i najinteresantnije, jesu *Vestigations peripateticae* (Peripatetička istraživanja). U njima Krčanin istražuje deset tema, istraživanja ili poglavlja: 1) o tvorbi iz ničega; 2) o tvornosti prvoga bića; 3) o načinu tvorenja prvoga bića; 4) o jedinstvu Boga; 5) o broju nebesa; 6) o odvojivoj formi; 7) o broju kategorija; 8) o spoznatljivom za čovjeka; 9) o trostrukoj podjeli znanosti; 10) o prvom spoznatom. Kao što možemo vidjeti, Frkić tu intenzivno analizira aristotelizam ne bi li došao do zaključka kako se on može najbolje uskladiti s kršćanskom vizijom svijeta.⁷⁰ Frkić u prvom istraživanju nastoji pokazati, o čemu nas izvještava Girardi Karšulin, kako se Aristotelu neopravdano pripisuju neka načela poput onog da *iz ničega ništa ne nastaje*.⁷¹ Bilo mu je, čini se, osobito važno pokazati kako je aristotelizam pogodan za obrazloženje kršćanske vizije svijeta. No, s druge strane, oduvijek je nastojao odvojiti objavlvenu istinu od spoznate istine, za razliku od Tome

67 Suvremenu interpretaciju povezanosti dokaza o Božjem postojanju i pristupa spoznaji kod Tome Akvinskog nalazimo kod Nikole Stankovića. Vidi: Nikola STANKOVIĆ, *Čovjek pred Bezuvjetnim*, Zagreb, 2000., str. 17-27.

68 Ivan Devčić, primjerice, izlaže interpretaciju Tome Akvinskog o postojanju dva načina spoznaje istine o Bogu. Više o tom pristupu vidi u: Ivan DEVČIĆ, *Bog i filozofija*, Zagreb, 2003., str. 33-36.

69 Mihaela GIRARDI KARŠULIN, nav. dj., str. 6.

70 Vidi: isto, str. 8.

71 Usp. isto, str. 9: „*Nadalje, na temelju distinkcije potencijalnog i aktualnog bića Aristotel je limitirao ovu tezu, jer se za aktualno biće koje nastaje iz potencijalnog bića na određen način može reći da nastaje iz ničega.*“

Akvinskog. Ne možemo ne primijetiti kako je to malo neobičan stav. Girardi Karšulin to objašnjava na sljedeći način: „*Frkić uvijek nastoji razgraničiti objavljenu od spoznate istine. Ovo razgraničenje znači s jedne strane ustrajnost u objavljenoj istini, s druge strane slobodu (racionalne – peripatetičke) spoznaje na svojem putu, u svom argumentacijskom postupku i svojim pretpostavkama. Na kraju puta, na cilju, međutim, kao najvredniji plod slobode racionalnog peripatetičkog mišljenja uspostavlja se sklad Objave i slobodnog filozofskog traganja.*“⁷² Krčanin insistira na svojevrsnom skladu objave s jedne strane i filozofije s druge, no svejedno nije uvjeren kako su stajališta Tome Akvinskog, s obzirom na odnos vjere i razuma, najispravnija.⁷³ Više se usmjerava na skotističku liniju, koja je opreznija kada je riječ o uskoj povezanosti filozofije i teologije i, sukladno tome, i razuma i vjere. S obzirom na današnja stajališta o tome, razumijemo i zašto.

8.

Prilog za bibliografiju radova Pietra Mattea Ferchia/Matije Frkića

Apologia pro Joanne Duns Scoto in Joannem Friedericum Matenesium, Coloniae, 1619.

Correptio historica Abrahami Bzovii, Camberii, 1619.

Correptio historica Abrahami Bzovii, Bononiae, 1620., 96 str.

Apologiae pro Ioanne Duns Scoto, ... libri tres: ... In Paulum Iovium Novocomensem, Bononiae, 1620., /358/ str.

Correctio Scotica J. Duns Scoti, doctoris subtilis, vitam et mortem explicans, Chambery, 1620.

Apologia pro Joanne Duns Scoto ... in Abrahamum Bzovium Polonum, Bononiae, 1620., VIII + 80 str.

Apologiae pro Joanne Duns Scoto, doctore subtili, libri tres. In Joannem Fridericum Matenesium. In Abrahamum Bzovium Polonum. In Paulum Iovium Novocomensem, Bononiae, 1620., 120 str.

⁷² Usp. isto, str. 9.

Apologiae pro Joanne Duns Scoto, doctore subtili, libri tres. In Joannem Fridericum Matenesium. In Abrahamum Bzovium Polonum. In Paulum Jovium Novocomensem, Bononiae, 1620., 120 str.

Vita f. Ioannis Dunsii Scoti, Bononiae, 1622., 80 str.

Vita f. Ioannis Dunsii Scoti, Bononiae, 1622., /16/ + 103 /104/ str.

Vita B. Jo. Duns Scoti, Venetiis, 1622.-1623.

Vita b. Scoti, Bononiae, 1623.

Apologiae pro Joanne Duns Scoto doctore subtili. Libri tres. In Joannem Fridericum Matenesium. In Abrahamum Bzouium Polonum. In Paulum Iouium Nouocomensem, Neapoli, 1629., /8/ + 200 str.

Vita Ioannis Dunsii Scoti franciscani doctoris subtilis. Et apologiae pro eodem, Neapoli, 1629., /16/ + 61 + /3/ str.

Vita Ioannis Dunsii Scoti franciscani doctoris subtilis. Et apologiae pro eodem, Neapoli, 1629., 160 str.

Apologiae pro Joanne Duns Scoto doctore subtili. Libri tres. In Joannem Fridericum Matenesium. In Abrahamum Bzouium Polonum. In Paulum Iouium Nouocomensem, Neapoli, 1629., 160 str.

Istri seu Danubii ortus aliorumque fluminum ab Aristotele in primo Meteoro inductorum. Accessit Lacus Asphaltitis confirmatio, Patavii, 1632., 80 str.

Istri seu Danubii ortus aliorumque fluminum ab Aristotele in primo Meteoro inductorum. Accessit Lacus Asphaltitis confirmatio, Patavii, 1632., /8/ + 64 str.

Oratio in laudem Scoti habita Patavii anno 1634, Patavii, 1634., IV + 12 str.

Oratio praeludialis ad metaphysicam et alia similis ad theologiam, Paduae, 1634.

Vita Philippi Fabri Faventini, theologi publici, Patavii, 1637.

Discussiones Scoticae de commentariis Metaphysicis et Reportatis Parisiensibus ascriptis Jo. Dunsio Scoto, Patavii, 1638., VIII + 84 + VIII + 34 + 2 str.

Discussiones Scoticae de Commentarijs metaphysicis, & reportatis parisiensibus ascriptis Io. Dunsio Scoto, Patavii, 1638., 4 f. + 84 str.

Discussiones Scoticae de Commentarijs metaphysicis, & reportatis parisiensibus ascriptis Io. Dunsio Scoto, Patavii, 1638., 80 str.

Vestigatio peripatetica prima de factione ex nihilo, Patavii, 1639., 485 + /19/ str.

Adventus Lucae Stellae, Veneti, ad episcopatum Patavinum celebratus nomine Collegii theologorum Universitatis Patavinae, Patavii, 1639., 12 str.

De fabulis Palaestini stagni ad aures Aristotelis, peripateticorum principis, Patavii, 1641., 117 str.

De fabulis Palaestini stagni ad aures Aristotelis, peripateticorum principis, Patavii, 1641., 120 str.

Osservationi Sopra Il Goffredo Del Signor Torquato Tasso, Padova, 1642., 160 str.

Osservationi Sopra Il Goffredo Del Signor Torquato Tasso, Padova, 1642., 346 str.

De personis producentibus Spiritum Sanctum, Patavii, 1644., XX + 362 + 11 str.

Defensio Vestigationum peripateticarum ... ab offensionibus Belluti et Mastrii, Patavii, 1646., 8 + 482 + /2/ str.

De caelesti substantia et eius ortu ac motu in sententia Anaxagorae, Venetiis, 1646., 16 + 458 + /6/ str.

De caelesti substantia ejusque ortu ac motu in sententia Anaxagorae, Paduae, 1646.

De caelesti substantia et eius ortu ac motu in sententia Anaxagorae, Venetiis, 1646., 16 + 458 + /6/ str.

Defensio Vestigationum peripateticarum ... ab offensionibus Belluti et Mastrii, Patavii, 1646., 8 + 482 + /2/ str.

De caelesti substantia et eius ortu ac motu in sententia Anaxagorae, Venetiis, 1646., 80 str.

Epitome theologicum ... ex Magistro Sententiarum et subt. doct. Jo. Scoto, [S. l. : s. n., 1647.], 8 + 277 str.

De productione Filii Dei ad Sebastianum Baldum, Venetiis, 1650., VIII + 124 str.

Observationes super epistola Primi libri De septimo-quaesitis, quae est de creatione Filii Dei ad intra et epistola Liceti, Venetiis, 1652., VIII + 408 + 12 str.

Tractatus theologicus de angelis ad mentem s. Bonaventurae, Patavii, 1655.

Recognitio peripatetica Aristotelis ut magistri, Liceti ut discipuli, an omnium Aristoteticorum, Paduae, 1656., 80 str.

De creatione scripturali, Paduae, 1658.

De creatione scripturali cum Sanctis Augustino et Bonaventura, Patavii, 1658.

Tractatus theologicus de angelis ad mentem s. Bonaventurae, Patavii, 1658.

De angelis, tractatus theologicus ad mentem s. Bonaventurae, Paduae, 1658.-1665.

De productione Filii Dei ad Sebastianum Baldum, Patavii, 1667.

De productione Filii Dei ad Sebastianum Baldum, Patavii, 1668., VIII + 46 str.

Praecursor de sancta Conceptione sanctissimae Dei matris Mariae, Paduae, 1668., 46 str.

Vita Scoti seu Additiones ad Vitam Scoti jam impressam, Patavii, 1671., XVI + 78 str.

A CONTRIBUTION REGARDING LIFE AND WORK OF PIETRO MATTEO FERCHI / MATIJA FRKIĆ FROM KRK (KRK 1583 – PADOVA 1669)

Summary:

The article is written in the occasion of the 340th anniversary of death of Pietro Matteo Ferchi / Matije Frkića, a franciscan conventual friar and scientist. His first interest was philosophy, and as many his contemporaries did, he dealt also with rhetoric, poetry, algebra, mathematics, history, cosmography, theology and even medicine. The article presents the onomastic analysis of his name and surname, the evaluation of his philosophical ponderations as well as the bibliography of his works.

Key words: Pietro Matteo Ferchi / Matija Frkić, onomatology, philosophy, bibliography, Krk, Padova.

